

1ST INTERNATIONAL
**CONGRESS OF HUMAN AND
SOCIAL SCIENCES RESEARCH**

1. ULUSLARARASI

**İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ
ARAŞTIRMALARI KONGRESİ**

**PROCEEDING BOOK
&
BİLDİRİ KİTABI**

KARABÜK
ÜNİVERSİTESİ
2007

BANDIRMA
ONYEDİ EYLÜL
ÜNİVERSİTESİ

**23-25
KASIM
NOVEMBER
2018**

I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
23-25 Kasım/November 2018

Editör / Editor

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU

Kongre Onursal Başkanları / Honorary Heads of Congress

Prof. Dr. Refik POLAT, Karabük Üniversitesi Rektörü

Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Rektörü

Kongre Başkanı / Chair

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YİĞİTOĞLU (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Editörü)

Kongre Koordinatörü / Coordinator

Doç. Dr. Hayrettin KESGİNGÖZ (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Sekreterya / Secretariat

Mustafa Süleyman ÖZCAN

Düzenleme Kurulu / Organizing Committee

Dr. Öğr. Üyesi Ö. Faruk HABERGETİREN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Halim GÜL (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Erhan TECİM (Necmettin Erbakan Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Doç. Dr. Üyesi Hamdi KIZILER (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Ersin MÜEZZİNOĞLU (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Tuğrul TEZCAN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Selim YILMAZ (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Şükrü MADEN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat Sağlam (Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)

- Dr. Öğr. Üyesi Zeynep ÖZCAN (Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi)
- Dr. Öğr. Üyesi Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Alan Editörü)
- Dr. Cennet GÖLOĞLU DEMİR (MEB, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)
- Öğr. Gör. Can DOĞAN (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)
- Öğr. Gör. Yılmaz BACAKLI (Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi Alan Editörü)

Bilim Kurulu /Hakemler/ Scientific Committee

- Prof. Dr. Thomas G. FRASER (University of Ulster)
- Prof. Dr. Jaime De Pablo VALENCIANO (Universidad De Almeida)
- Prof. Dr. Jose Ramos Pires MANSO (Universidade De Beira)
- Prof. Dr. Jose Luis MIRALLO (University of Zaragoza)
- Prof. Dr. Georgi MARINOV (University of Economics Varna)
- Prof. Dr. İ. Erkinay TOKTOGULOVA (İ. Razakov Kırgız Devlet Teknik Üniv)
- Prof. Dr. Mohammad ORAYF (King8 Abdulaziz University)
- Prof. Dr. S. Nur KERİMKULOVIÇ (İ. Razakov Kırgız Devlet Teknik Üniv)
- Prof. Dr. Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yusuf BUDAK (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan COŞKUN (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Yücel GELİŞLİ (Gazi Üniversitesi)
- Prof. Dr. Faruk KARACA (Atatürk Üniversitesi)
- Prof. Dr. Omirkhan ABDILMANULY (Al-Farabi Kazakh National University)
- Prof. Dr. Salih ARIC (Van 100. Yıl Üniversitesi)
- Prof. Dr. Casim AVCI (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ (İstanbul Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa GÜLER (Afyon Kocatepe Üniversitesi)
- Prof. Dr. Zekai METE (Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ali AYTEN (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Hasan KAPLAN (İbn-i Haldun Üniversitesi)
- Prof. Dr. Asim YAPICI (Çukurova Üniversitesi)
- Prof. Dr. Muammer CENGİL (Hitit Üniversitesi)
- Prof. Dr. Levent AYTEMİZ (Karabük Üniversitesi)

Dr.	Necdet SUBAŞI
Doç. Dr.	Almasbek MAULENOV (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Roza UMIRBEKOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Zhulduz ESIMOVA (Al-Farabi Kazakh National University)
Doç. Dr.	Halil TOKCAN (N. Ömer Halis Demir Üniversitesi)
Doç. Dr.	Şaban ÇETİN (Gazi Üniversitesi)
Assoc. Prof.	Maciej MILCZANOWSKI (Information Technology University)
Assoc. Prof.	Ihor HURAK (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University)
Assoc. Prof.	Saim KAYADİBİ (International Islamic University Malaysia)
Dr. Öğr. Üyesi	Mehmet HABERLİ (Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Ali YILDIRIM (GOP Üniversitesi)
Doç. Dr.	Recep ÖNAL (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Mustafa YILDIZ (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Abdulkadir ATAR (Karabük Üniversitesi)
Prof. Dr.	Fahrettin ATAR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	İ. Hakkı İMAMOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Aladdin GÜLTEKİN (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	M. Sami ÇÖLLÜOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Dr.	Sahl DERCHAWI (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Kasım ERTAŞ (Şırnak Üniversitesi)
Dr.	Engin DEMİR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi	Ergin ÖGCEM (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi)

Karabük Üniversitesi Yayınları 34

ISBN: 978-605-9554-31-2

Aralık 2018

I. Uluslararası İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Kongresi
23-25 Kasım/November 2018

Mühimme Defterlerinde Ehl-İ Beyt Ve Nakîbü'l-Eşrâflıkla İlgili

Hükümler

Ayhan IŞIK

Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ayhanisik@karabuk.edu.tr

Öz

Mühimme Defterleri, Osmanlı Devleti'nde, Dîvân-ı Hümâyûn'da görüşülen konular üzerine padişahın onayı alındıktan sonra düzenlenen fermanların sûretlerinin kaydedildiği defterlerdir. Bu defterler, Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra teşkilâtının idarî yapısı ve çalışma şekilleri, devlet-tebaa ve devlet-esnaf münasebetleri, imar, iskân ve iktisat konuları, iç siyaset, isyanlar ve bastırılma şekilleri, askerî tarih, strateji, dış siyaset ve devletlerarası ilişkiler gibi çok geniş ve önemli hükümleri ihtiva etmektedir. Mühimme Defterlerinde ehl-i beyt ile ilgili olarak seyyid ve şeriflerin nesep/soy bilgileri, seyyidlerin siyasî, ictimâî ve askerî alandaki görevleri ayrıntılı olarak analiz edilecektir. Böylelikle Mühimme Defterleri ışığında Nakîbü'l-Eşrâf'lığın tarihi serüveni, işlevleri ve seyyidlerle ilgili hükümler hakkında önemli bilgiler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mühimme Defteri, Nakîbü'l-Eşrâf, Seyyid ve Şerif, Ehl-i beyt.

Provisions Related to Ehl-i Beyt And Nakîbü'l-Eşrâf In Muhimme

Registers

Dr. Öğretim Üyesi, Ayhan IŞIK, Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ayhanisik@karabuk.edu.tr

Abstract

Mühimme Registers were the registries in which the copies of edicts were recorded that were edited after the approval of Sultan on the issues discussed in Dîvân-ı Hümâyûn in Ottoman State. These registries contain very large and important provisions such as the administrative structure and ways of shapes of central provincial organizations, state-tebaa and state-artisan relations, zoning, settlement and economic issues, domestic politics, riots and forms of repression, military history, strategy, foreign policy and interstate relations of the Ottoman Empire. There are quite wide content decisions about Nakîbü'l-Eşrâf, Nakîbü'l-Eşrâf Qaimaqams and Sâdât Çavuşs especially such as the lineage of sayyids and sheriffs about Ehl-i Beyt, their privileges and exemptions, their relations with local administrators.

In this study the Mühimme Registers and their contents will be explained detailed and decisions made about sayyids, provisions addressed to the sayyids, nesep/genealogy information of sayyids, political, social and military duties of sayyids. Thus, the important information will be provided about the historical adventure and functions of Nakîbü'l-Eşrâf and provisions about sayyids within the light of Mühimme Registries.

Keywords: Mühimme Registry, Nakîbü'l-Eşrâf, Sayyid ve Sherif, Ehl-i Beyt.

Giriş

Mühimme Defterleri, Osmanlı Devleti'nde, Dîvân-ı Hümâyûn'da görüşülen konular üzerine padişahın onayı alındıktan sonra düzenlenen fermânların sûretlerinin kaydedildiği defterlerdir.

Mühimme Defterlerinde alacak-verecek davaları, vakıflarla ilgili muhtelif konular, miras davaları ve yönetici sınıfın reaya üzerindeki etkisi gibi konular öne çıkmaktadır. Taşradaki yöneticilere gönderilen fermânlarda ise sefer dolayısıyla ihtiyaç duyulan askerin toplanıp orduya sevk edilmesi, zahire, nakliye hayvanı tedariki, olağanüstü veya olağan vergilerin toplanması, kasaba, sahil ve köylerin eşkiya ve düşman saldırılarından korunması, orman ürünlerinin temini ve gönderilmesi, gasp, katil ve yol kesme gibi asayişle ilgili hükümler, yolların bakım ve tamiri, şehirlerin, yalıların ve sahillerin korunması, cebelü bedeli tahsili, Asitâne'ye yeniçeri sevki, menzilci akçesi ve menzilci bargiri veya mekari hayvanı temini ve İstanbul'un muhafazası için asker toplanması gibi muhtelif konulara ait hükümler yer almaktadır.

Tebliğimizin birinci bölümünde Divân-ı Hümâyûn'da alınan kararların kaydedildiği mühimme defterlerinin muhtevası ile ilgili bilgi verilecektir.

İkinci bölümde ise Mühimme Defterlerindeki Nakîbü'l-eşrâf, Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamları ve Sâdât Çavuşları ile ilgili hükümler; seyyidlerin sosyal ve siyasi alandaki faaliyetleri, müteseyyidliğin önlenmesi, seyyidlerin haklarının korunması, seyyidlerle ilgili teftişler ve onların neseplerine hürmeten itibarlarının sarsılmaması için alınan tedbirler Mühimme Defterleri ekseninde değerlendirilecektir.

Üçüncü bölümünde ise Mühimme defterlerindeki Nakîbü'l-eşrâf ve seyyidlerle ilgili hükümlerden bir derleme yapılarak özet bilgileri ve transkripsiyonları verilecektir.

Böylece tebliğimiz, Ehl-i Beyt, Nakîbü'l-eşrâflık, seyyidler ve nesep araştırmaları ile ilgili çalışma yapacaklar için bir başvuru kaynağı olacaktır.

1- MÜHİMME DEFTERLERİ VE MUHTEVASI

Osmanlı Devleti'nde Dîvân-ı Hümâyûn siyasi, askerî, adli ve malî işlerin, şikâyet ve davaların karara bağlandığı bir yerdi.¹ Divan teşkilatı Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren var olmasına rağmen Fatih Sultan Mehmed döneminde gelişmiştir. Bu dönemde çıkarılan kanunname ile padişahın mutlak vekilisi olan veziriazam divâna başkanlık yapmaya başlamıştır.² Mühimme Defterleri, Dîvân-ı Hümâyûn'da görüşülen hususlar üzerine padişahın onayı alındıktan sonra düzenlenen fermanların sûretlerinin kaydedildiği defterlerdir.

XVII. yüzyılın sonlarından itibaren divân-ı hümâyûn kararlarının yazıldığı defterler için "Mühimme" ismi kullanılmaya başlanmıştır. İlk dönemlerde bu

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988, s. 13;

² Ömer Bayramoğlu, 73 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirmesi (277-433), Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2018, s. 5-10.

defterlere “mîrî ahkâm defterleri” veya “ahkâm-ı mîrî” denmekteydi. Divân-ı hümâyûn, devlet işleriyle ilgili meselelerin görüşülmesi yani hükümet fonksiyonunu icra etmesinin yanında temyiz mahkemesi olarak da vazife gördüğünden ilk devir mühimmelerinde her iki mahiyetteki hükümlere de rastlanmaktadır. Bu hükümler Avrupa ortalarından İran’a, Kırım’dan Kuzey Afrika’ya ve Arabistan’a kadar uzanan sınırlar içindeki Osmanlı Devleti’nin merkez ve taşra teşkilâtının idarî yapısı ve çalışma şekilleri, devlet-tebaa ve devlet-esnaf münasebetleri, imar, iskân ve iktisat, iç siyaset, askerî tarih, strateji, dış siyaset ve devletlerarası ilişkilerle ilgilidir.³

İlk dönem mühimmeleri kanunnâme, adâletnâme, çeşitli konularda beylerbeyi, sancak beyi, kadı gibi idarecilere ve sefere tayin edilen serdara gönderilen hükümlerden başka nâme-i hümâyûn ve ahidnâme-i hümâyûn sûretlerini de ihtiva etmekteydi. Fakat 1699 yılından itibaren nâme-i hümâyûn sûretlerinin kaydedilmesi için “nâme-i hümâyûn defterleri” adı verilen ayrı defterler tutulmuştur. “Mühimmeler,” sadrazamın başkanlığında haftanın belli günlerinde ve onun serdâr-ı ekrem sıfatıyla seferde bulunduğu sırada toplanan divanda alınan kararların (ordu mühimmesi) kaydedilmesiyle hazırlanmış defterlerdir. Ayrıca Sadrazamın İstanbul dışında bulunduğu dönemde onun vekili olan sadâret kaymakamının başkanlığındaki divanda alınan kararlar da yine bu defterlere (rikâb mühimmesi) kaydedilmiştir.⁴

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı’ndaki mühimmeler, 266 ciltlik mühimme serisi (961-1323/1554-1905); 17 adet Mühimme Zeyli (980-1159/1572-1746); 68 adet Mühimme-i Askerî (1196/1782’den itibaren); 10 adet Mühimme-i Mektûm (1203/1789’dan itibaren) ve 15 adet Mühimme-i Mısır (1119/1707’den itibaren) defterlerinden oluşmaktadır. Fakat 266 ciltlik seri içerisinde buyuruldu ve tahvil hükmü defterleri de mevcuttur. Ayrıca iki mühimme defteri de Kâmil Kepeci fonunda tasnif edilmiştir.⁵ Günümüze ulaşabilen en eski tarihli iki mühimme defteri (TSMA, 951/1544 tarihli; TSMK, 959/1552 tarihli) de Topkapı Sarayı’ndadır.⁶

Mühimme Defterlerinde, alacak-verecek ve miras davaları, vakıflarla ilgili muhtelif konular, yönetici sınıfın halka zulmetmemesi ve iyi davranması gibi hususlar daha fazla öne çıkmaktadır. Taşradaki yöneticilere gönderilen fermanlarda ise daha çok sefer dolayısıyla ihtiyaç duyulan askerin toplanıp orduya sevk edilmesi, olağanüstü veya olağan nitelikteki vergilerin toplanması, kasaba, sahil ve köylerin eşkıya ve düşman saldırılarından

³ Mübahat S. Kütükoğlu, “Mühimme Defteri”, *DİA*, Y. 2006, C. 31, s. 520-523.

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Kütükoğlu, *a.g.m.* s. 521.

⁵ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2010. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, s. 7; Kütükoğlu, *Mühimme Defteri*, s. 520-523.

⁶ [Halil Sahillioğlu](#), Topkapı Sarayı Arşivi H.951 - 952 Tarihli ve E-12321 Numaralı Mühimme Defteri, [IRCICA](#), 2002; Detaylı bilgi için bkz. Kütükoğlu, *a.g.m.* s. 521.

korunması İstanbul'un muhafazası için asker toplanması gibi konular başta olmak üzere pek çok önemli hususa ait hükümler yer almaktadır.⁷

Osmanlı Devleti'nin gayr-ı müslim tebaası ile ilişkileri, azınlıkların hukuku, halkın sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarının temini hususlarındaki yönetim politikası, mabetlerin inşası ile ibadet ve ayin serbestliği, kültür ve sanat faaliyetleri, imar ve iskân siyaseti, çevre ve belediye hizmetleri, vakıf idareleri ve problemleri, sağlık ve eğitim işleri, komşu ülkelerle ilişkiler, hac ibadeti organizasyonu, surre alayları, mukaddes beldelere götürülen hizmetler ve seyyid ve şeriflerle ilgili konularda araştırma yapacaklar için bu defterler birinci el kaynak özelliği taşımaktadır.⁸

2- MÜHİMME DEFTERLERİNDE SEYYİDLERLE İLGİLİ KONULAR

Mühimme Defterlerinde idari, siyasî ve ictimâî hükümlerin yanı sıra seyyid ve şeriflerin nesepleri, onlara tanınan imtiyaz ve muafiyetler, yerel idarecilerle ilişkileri gibi hususlar başta olmak üzere Nakîbü'l-eşrâflıkla ilgili detaylı bilgiler bulunmaktadır.

Mühimme defterlerinde seyyidlik iddiasında bulunanların neseplerinin tahkik edilmesi⁹ seyyidlere maaş bağlanması,¹⁰ seyyidlere Medine halkına ilâve olarak gönderilen deşîşe buğdayından verilmemesi,¹¹ seyyidlerle halk arasındaki anlaşmazlıkların çözüme kavuşturulması,¹² seyyidlere yapılan zulüm ve eziyetin önlenmesi,¹³ seyyidlerin kızılbaşlardan çektiği sıkıntılar,¹⁴ müteseyyidlerin topluma verdiği zarar ve sıkıntılar,¹⁵ müteseyyidlerin teftiş edilmesi,¹⁶ seyyid olmayıp başlarına yeşil sarık sarınan müteseyyidlerin engellenmesi,¹⁷ müteseyyidlerin hüccetlerinin alınamamasının sebebinin ne olduğunun araştırılması,¹⁸ Nakîbü'l-eşrâfa re'sen yazılan hükümler,¹⁹ seyyidlere verilen görevler,²⁰ müteseyyidlerin artması ve teftiş edilmelerinin

⁷ Rıza Karagöz, "Mühimme Kayıtları Işığında 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Kocaeli ve Çevresine Dair Tespitler", Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, ss. 421-451.

⁸ Bayramoğlu, *a.g.t.*, s. 8.

⁹ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 3, hüküm nr. 318; defter nr. 110, hüküm nr. 804.

¹⁰ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 5 zeyl, hüküm nr. 87/253.

¹¹ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 6, hüküm nr. 409.

¹² BOA, Mühimme Defterleri, nr. 6, hüküm nr. 686; defter nr. 12, hüküm nr. 1152; nr. 93, hüküm nr. 113 (arazi davası); nr. 14-1, hüküm nr. 190; nr. 113, hüküm nr. 174.

¹³ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 6, hüküm nr. 795; nr. 72, hüküm nr. 129; nr. 97, hüküm nr. 68 (mallarının gasbedilmesi); nr. 98, hüküm nr. 292; nr. 98, hüküm nr. 298; nr. 104, hüküm nr. 1066; nr. 105, hüküm nr. 147.

¹⁴ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 6, hüküm nr. 39.

¹⁵ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 18, hüküm nr. 227; nr. 29, hüküm nr. 68/160.

¹⁶ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 29, hüküm nr. 62/149.

¹⁷ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 49, hüküm nr. 460; nr. 19, hüküm nr. 409 (sarıklarının alınması);

¹⁸ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 34, hüküm nr. 90.

¹⁹ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 55, hüküm nr. 11/22; nr. 55, hüküm nr. 15/29. (vakfın muhasebesinin görülmesiyle ilgili).

²⁰ BOA, Mühimme Defterleri, (Serdar ordusuna İstanbul'dan Seyyid Meri pazarbası tayin edildiğinden bakkallardan ve saireden yapacağı piring ve diğer zahire mübayaasına müdahale olunmaması için İstanbul kadısına hüküm.) nr. 59, hüküm nr. 41/183.

gerektiği,²¹ Nakîbü'l-eşrâf kaymakamlarının tayini,²² seyyidlerin vakıflarda görev alması,²³ seyyidlerin vekil tayin edilmesi,²⁴ seyyidlere vakıfların yönetimi görevinin verilmesi,²⁵ seyyidlerin zâviyedârlık görevi yapması,²⁶ seyyidler için vakıfların kurulması,²⁷ eşkıyanın içki içerek fetva kitaplarını yırttığı ve seyyidlerin evini bastığı, halkın seyyidleri müdafaa ettiği,²⁸ seyyidlere verilen ulufelerde haksızlık yapıldığına dair şikâyetlerin incelenmesi,²⁹ seyyidlerin vakıf kurmaları,³⁰ Mekke ve Medine'deki seyyid ve sahabe kabirlerinin bakım, onarım ve tefrişatı,³¹ bölgenin eşkıya ve haramilerden korunması, haksızlıkların önüne geçilmesi, bölgenin hıfz ve hiraseti için seyyidlere ve ulemâya hükümler yazılması ve seyyidlerin bölge muhafızları olmaları,³² seyyidlerin ve ulemânın işlediği suçtan pişmanlık duyan kişilerin affedilmeleri için mahkemeye başvurmaları,³³ seyyidlerin ve ulemânın şikâyetleri,³⁴ seyyidlerin ve ulemanın olabilecek ziyan ve risklere karşı mahkemeye başvurmaları, vatan ve milleti müdafaa noktasında feraset ve basiret sahibi olmaları,³⁵ Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamları hakkındaki şikâyetler,³⁶ Nakîbü'l-eşrâf kaymakamakamları arasındaki anlaşmazlıklar,³⁷ Hz. Ali'ye ve seyyidlere dil uzatan ve ulemâya buğz eden kişinin yakalanması,³⁸ seyyidlerin şahsi davaları ve şikâyetleri,³⁹ halkın Nakîbü'l-eşrâf kaymakamının yanına gelerek sıkıntılarını çözmelerini istemeleri ve Nakîbü'l-eşrâf kaymakamının arabuluculuk görevini üstlenmesi,⁴⁰ maddi sıkıntıda olan seyyidlere yardım edilmesi,⁴¹ seyyidlik iddiası bulunup müteseyyid olduğu ortaya çıkan bir kişinin içki içip halkı fesada sürüklemesi üzerine kalebend cezasına çarptırılması,⁴² seyyidlerin ve ulemanın ahlaksızlık yaptığı gerekçesiyle bir kadını şikâyet etmeleri ve kadının mahalleden ihraç

21 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 75, hüküm nr. 238/508.

22 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 93, hüküm nr. 242; nr. 95, hüküm nr. 456; nr. 96, hüküm nr. 66/338.

23 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 93, hüküm nr. 94

24 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 95, hüküm nr. 58

25 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 95, hüküm nr. 319 (Halep'te İbrahim Ethem vakfı); BOA, Mühimme Defterleri, nr. 95, hüküm nr. 319

26 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 96, hüküm nr. 15/80

27 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 96, hüküm nr. 93/470; defter nr. 95, hüküm nr. 478

28 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 99, hüküm nr. 235

29 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 99, hüküm nr. 106/339

30 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 99, hüküm nr. 359

31 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 101, hüküm nr. 678

32 BOA, Mühimme Defterleri, defter nr. 149, hüküm nr. 508 (eşkıya ve haramilerden korunması, haksızlıkların önüne geçilmesi, bölgenin hıfz ve hiraseti/bölge muhafızları)

33 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 128, hüküm nr. 23/94 (daha önceden kalebend olan birisinin affedilmesini talep etmeleri); nr. 128, hüküm nr. 23/97 (af talebi); nr. 170, hüküm nr. 129

34 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 128, hüküm nr. 29/121

35 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 88, hüküm nr. 71

36 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 118, hüküm nr. 423/1729

37 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 92, sayfa nr. 17

38 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 60, hüküm nr. 278/641; 285/658.

39 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 105, hüküm nr. 147 (miras davası) ; nr. 114, hüküm nr. 1026 ve 1027 (miras davası); nr. 118, hüküm nr. 156; nr. 118, hüküm nr. 195

40 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 105, hüküm nr. 273; nr. 110, hüküm nr. 622

41 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 107, hüküm nr. 7

42 BOA, Mühimme Defterleri, nr. 109, hüküm nr. 52

cezasına çarptırılması,⁴³ seyyidlerin askeri erkânın hakısızlıklarına karşı halkı koruyup kollamaları,⁴⁴ "fitnenin engellenmesi, tathir-i memleket olunması, fesad ehli seyyid bile olsa iltimas geçilmemesi, halkın ve devletin huzuru için seyyidlere ayrıcalık tanınmaması,"⁴⁵ gibi hükümler yer almaktadır.

Ayrıca mühimme defterlerinde seyyidlerin vergiden muaf tutulmaları,⁴⁶ gayri Müslimlere karşı olumsuz davranışlarda bulunulmaması hususunda seyyidlere de tenbihte bulunulması,⁴⁷ seyyidlere türbelerde cüzhanlık görevi verilmesi,⁴⁸ seyyidlere ve ulemâya mahsul tahsis edilmesi,⁴⁹ sahte sâdât çavuşlarına engel olunması,⁵⁰ seyyidlerin Râfizilerle birlikte olmaması ve onlara hiçbir konuda yardımcı olmamaları,⁵¹ vakıflardan seyyidlere ve ulemâya akçe dağıtılması,⁵² Padişahların seyyidlere ve Medine halkına ayırdığı tahsisatlar,⁵³ Nakîbü'l-eşrâfların tayini,⁵⁴ seyyidlerle yerel yöneticiler arasındaki anlaşmazlıklar,⁵⁵ seyyidlere şetm edip hakarete bulunanların cezalandırılması,⁵⁶ dükkânları olan ulemâ ve seyyidlerin tashîh-i sikke rûsûmu gibi bazı vergilerden muaf tutulmadıkları,⁵⁷ seyyidlerin eşkıyanın zulmünü kadiya bildirmesi ve zulmün karşısında durmaları,⁵⁸ müteseyyidlerin artması üzerine ihtiyaca binaen Nakîbü'l-eşrâf kaymakamı tayin edilmesi,⁵⁹ Mekke seyyidlerinin ulûfelerinin adaletli paylaşılması,⁶⁰ seyyidlerin hiçbir alanda özellikle de iş sahasında rencide ettirilmemesi,⁶¹ seyyidlere tahsis edilen tahıl gibi yiyeceklere müdahalenin engellenmesi,⁶² seyyidlerin eşkıyaların yakalanması konusunda kolluk kuvvetlerine yardımcı olması,⁶³ sefere katılması gerektiği halde imtina eden kişilerin tespiti hususunda seyyidlerin de yardımcı olması gerektiğinin seyyidlere ve

⁴³ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 124, hüküm nr. 3/9.

⁴⁴ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 124, hüküm nr. 17/52; benzer hüküm nr. 124, hüküm nr. 38/121 (Seyyidlerin ve ulemanın mahkemeye yeniçeri taifesinden birisinin bir kadına zulmetmesi (darp ve şetm etmesi) hususunu arz etmeleri ve bunun üzerine yeniçerinin bir grup eşkıya arkadaşı ile mahalleyi basıp halkı dövüp Cuma namazı kıldırıamaları üzerine kalebend olmaları).

⁴⁵ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 141, hüküm nr. 43/120.

⁴⁶ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 10, hüküm nr. 268.

⁴⁷ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 14-1, hüküm nr. 474.

⁴⁸ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 15, hüküm nr. 203.

⁴⁹ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 15, hüküm nr. 2020.

⁵⁰ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 23, hüküm nr. 212.

⁵¹ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 27, hüküm nr. 283.

⁵² BOA, Mühimme Defterleri, nr. 52, hüküm nr. 444.

⁵³ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 53, hüküm nr. 68.

⁵⁴ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 58, hüküm nr. 1 (Mirza Mahdum).

⁵⁵ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 58, hüküm nr. 91.

⁵⁶ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 64, hüküm nr. 244.

⁵⁷ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 64, hüküm nr. 511.

⁵⁸ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 73, hüküm nr. 217.

⁵⁹ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 81, hüküm nr. 307; nr. 95, hüküm nr. 456; nr. 96, hüküm nr. 338; nr. 118, hüküm nr. 707.

⁶⁰ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 100, hüküm nr. 280; nr. 100, hüküm nr. 290; nr. 101, hüküm nr. 81.

⁶¹ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 95, hüküm nr. 319.

⁶² BOA, Mühimme Defterleri, nr. 104, hüküm nr. 667.

⁶³ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 108, hüküm nr. 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 648, 705, 711, 747, 757, 836, 878, 1135, 1136.

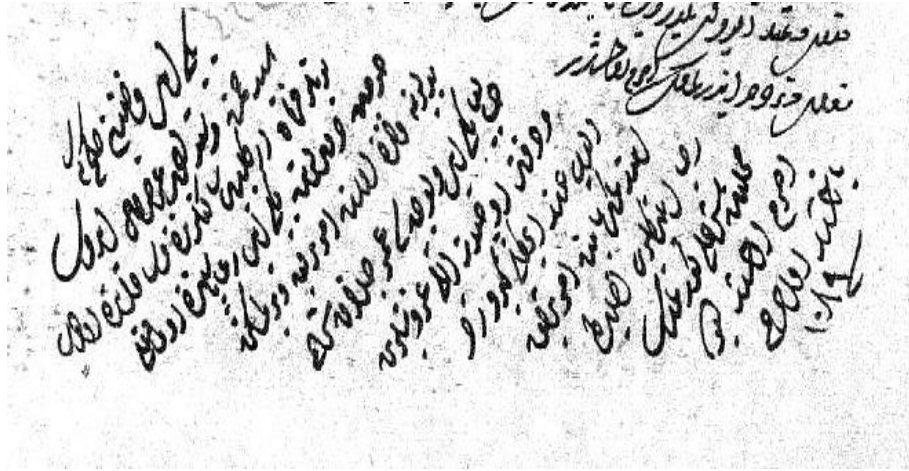
ulemâya bildirilmesi,⁶⁴ seyyidlerin kanuna aykırı davranışları şikâyet etmeleri,⁶⁵ seyyidlere zarar veren kişilerin cezalandırılması,⁶⁶ suç işlediği sabit olan bir seyyidin valiler tarafından değil kadı yahut nakîbü'l-eşrâf kaymakamları tarafından haps edilmesi,⁶⁷ seyyidlere zulmedenlerin araştırılması gerektiği,⁶⁸ eşkıyanın sâdât, sipâhi ve yeniçeriler tarafından korunmaması⁶⁹ ve sahte siyâdet hücceti düzenleyenlerin elinin kesilmesi⁷⁰ gibi pek çok konuyu ihtiva eden hükümler bulmak mümkündür.

3- MÜHİMME DEFTERLERİNDE SEYYİDLERLE İLGİLİ HÜKÜMLERDEN ÖRNEKLER

*Yeniil voyvodası Ahmet'in Seyyid Hamza ve Seyyid Ahmed'den kanunlara aykırı olarak tahsil ettiği üç yüz elli kuruşun iade ettirilmesi hakkında Yeniil kadısına gönderilen hüküm*⁷¹

Yeniil kadısına hüküm ki, Seyyid Hamza ve Seyyid Ahmed arz-ı hâl edüb bunlar Karaman Ereğlisi sâkinlerinden ve sâdâtdan olup Haremeyn defterlerinde Yeniil re'âyâsından olmamağla yedlerine kanûn üzre emr-i şerîf verilmeğin hâliyâ Yeniil voyvodası Ömer hilâf-ı şer' ve defter üç yüz elli gurusların alup gadr etmeğle gerü redd etdürölmek bâbında emr-i şerîf ricâ eyledükleri ecilden mahallinde şer'le görölmek emrim olmuştur deyü yazılmışdır.

Evâhir-i Cemâziyelâhir sene 1089 [18 Ağustos 1678].

⁶⁴ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 108, hüküm nr. 1203, 1204.

⁶⁵ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 110, hüküm nr. 2950.

⁶⁶ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 104, hüküm nr. 1066.

⁶⁷ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 112, hüküm nr. 1041.

⁶⁸ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 118, hüküm nr. 900.

⁶⁹ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 116, hüküm nr. 46.

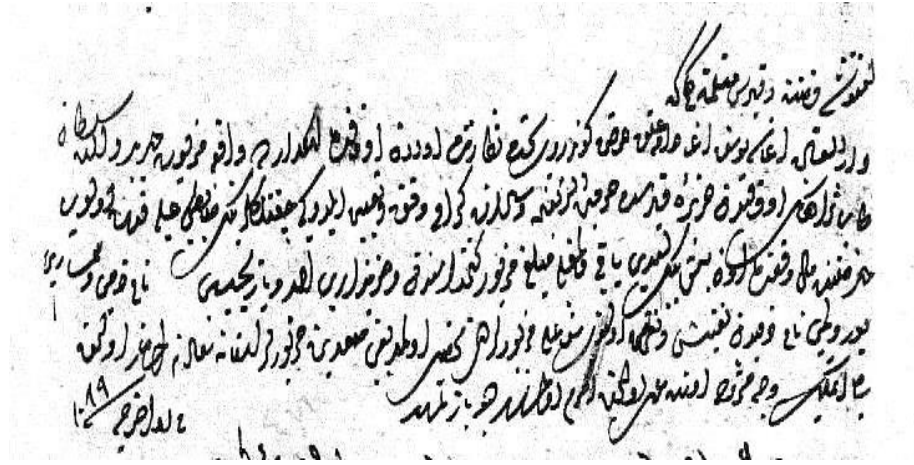
⁷⁰ BOA, Mühimme Defterleri, nr. 2, hüküm nr. 5/34.

⁷¹ Mühimme Defteri, nr. 96, hüküm nr. 92/466.

*Kıbrıs'ta haremeynü'-ş-şerifeyn ve seyyidler için vakf edilen çiftliklerin zâbiti Ali'nin vefat etmesi üzerine zimmetinde kalan on beş bin esedi kuruşun tahsil edilmesi hakkında Lefkoşe kadısına ve Kıbrıs mütesellimine gönderilen hüküm*⁷²

Lefkoşe kadısına ve Kıbrıs mütesellimine hüküm ki, Darüssa'âde ağası Yusuf Ağa –dâme uluvvuhû– arz gönderüp taht-ı nezâretinde olan evkâfdan Üsküdar'da vâki mezbûre Cedîd Vâlide Sultan –tâbe serâhâ–nın evkâfından cezâire-i Kıbrıs'da Haremeynü'-ş-şerifeyn ve sâdât-ı kirâma vakf ve ta'yîn eylediği çiftliklerinin zâbiti Ali fevt olup zimmetinde mâl-ı vakfdan on beş bin esedî bâkî kalmağla meblağ-ı mezbûr kethudâsından ve hazînedârı Ahmed ve yazıcısı () nâm zimmî ve simsârı Borolcî nâm zimmîden teftîş ve tefahhus olunup şer'le mezbûrlardan tahsîl olmadığı sûrette mezbûrlar Asitane-i sa'âdete ihzâr olunmak ricâ etmeğin vech-i meşrûh üzere amel olunmak emrim olmuştur deyü yazılmışdır.

Fî evâhir-i Cemâziyelâhir sene 1089 [18 Ağustos 1678].

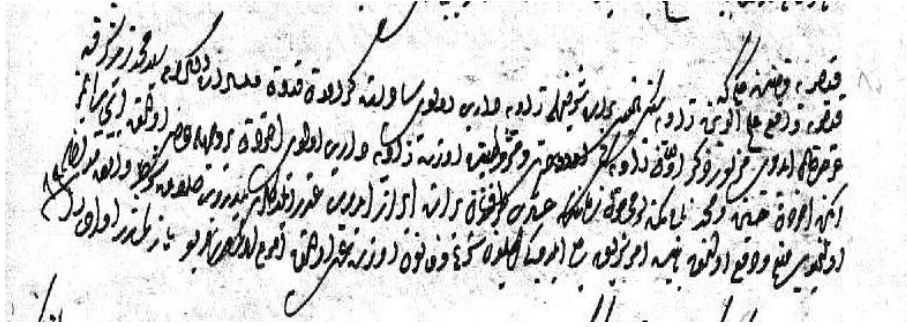
*Zâviyedâr Seyyid Mehmed'in arzı üzerine Kayseri'deki Alaeddin zâviyesinin mahsulünden öşür taleb edilmemesi hususunda Kayseri kadısına gönderilen hüküm*⁷³

Kayseriyye kadısına hüküm ki, Kayseriye'de vâki Alâeddîn zâviyesinin bi'l-fi'il berât-ı şerîfimle zâviyedârı olup sâdât-ı kirâmdan –kıdvettü's-sâdâtü'l-kirâm– Seyyid Mehmed –zîde şerefühû– arz-ı hâl edüb mezbûr zikr olunan zâviyenin evlâdiyet ve meşrûtiyet üzere zâviyedârı olup âhardan bir vechile dahl olunmak icâb etmez iken âhardan Hüseyin ve Mehmed nâm kimesneler mahsûl zamânındaki öşrü tarafından berât ibrâz edüb gadr eylediklerin bildirüp hilâf-ı şart-ı vâkıf müdâhale olunmayup men' ve def' olunmak bâbında emr-i şerîf ricâ eylediği ecilden şer' ve kânûn üzere amel olunmak emrim olmuştur deyü yazılmışdır.

Evâhir-i Rebîülevvel sene 89 [21 Mayıs 1678].

⁷² Mühimme Defteri, nr. 96, hüküm nr. 93/470

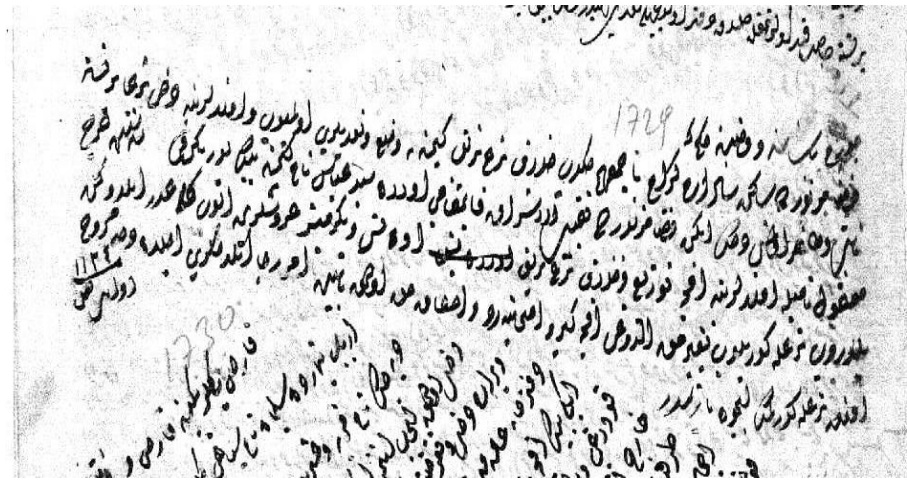
⁷³ Mühimme Defteri, nr. 96, hüküm nr. 15/80.

Nakibü'l-eshraf Kaymakamı olan Seyyid Abbas'ın halktan haksız yere para alması üzerine gereğinin yapılması hakkında Çorum paşasına ve kadısına gönderilen hüküm.⁷⁴

Çorum paşasına ve kâdisına hüküm ki, kazâ-i mezbûrda sâkin sâdât-ı kirâm bi-ecma'ihim gelüp hilâf-ı şer'-i şerîf kimesneye vaz' ve te'addîleri olmayup ve üzerlerine dahi şer'an bir nesne sâbit ve zâhir olmuş değil iken kazâ-i mezbûrda Nakibü'l-eshraf kâimmakâmı olan Seyyid Abbas nâm kimesne bin yüz yirmi senesinde harc-ı ma'kûl nâmıyla üzerlerine akçe tevzî' ve hilâf-ı şer'-i şerîf on bes ve yirmişer gurusların alup küllî gadr eyledüğün bildürüp şer'le görülüp bi-gayr-i hakkın aldığı akçe gerü ashâbına redd ve ihkâk-ı hak olunmak bâbında emr ricâ eyledikleri ecilden vech-i meşrûh üzre şer'le görülmek için yazılmışdır.

Evâil-i Safer sene 1124 [10 Mart 1712].

Yoros kazasında seyyidlik iddiasında bulunan Gülabi isimli köy imamının seyyidliğinin teftiş edilmesi için Yoros ve Tavas'dan mâzul kadı Muhyiddin'e gönderilen hüküm⁷⁵

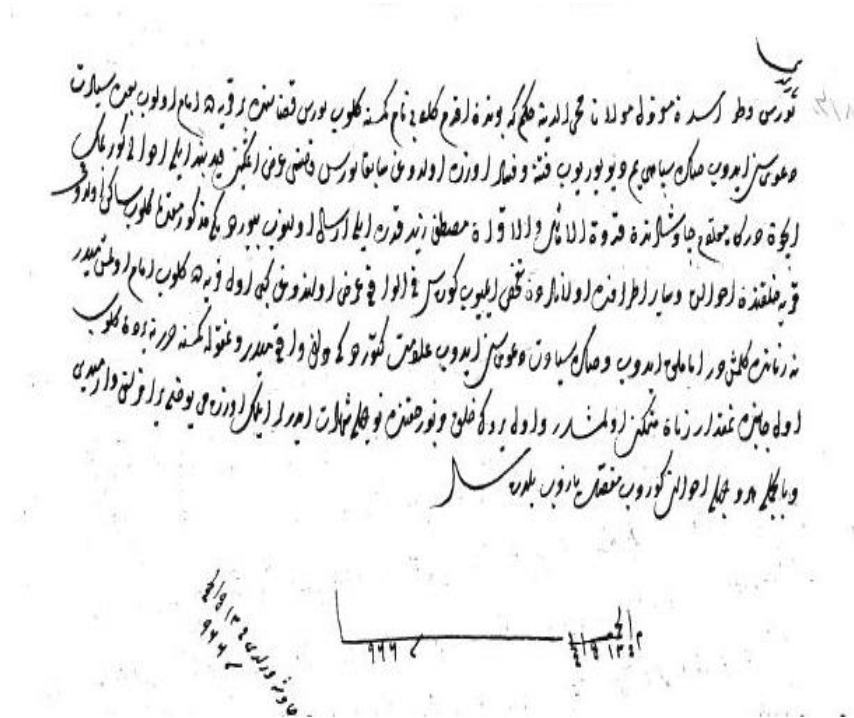
Yoros ve Tavas'dan ma'zûl Mevlânâ Muhyiddîn'e hüküm ki,

⁷⁴ Mühimme Defteri, nr. 118, hüküm nr. 423/1729.

⁷⁵ Mühimme Defteri, nr. 3, hüküm nr. 318.

Bundan akdem Gülâbî nâm kimesne gelüp Yoros kazâsında bir karyede imâm olup ba'dehû siyâdet da'vâsın edüp sonra sipâhîyüm deyü yürüyüp fitne ve fesâd üze olduğu sâbika Yoros kadısı arz etmeğin, kayd ve bend ile ahvâli görülmek için Dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından kıdvetü'l-emâsil ve'l-akrân Mustafa -zîde kadruhû- ile irsâl olunup buyurdum ki: mezkûr mukaddemâ gelüp sâkin olduğu karye halkından ahvâlin ve sâir etrâfda onlanlardan tefahhus eyleyüp göresin fi'l-vâki arz olunduğu gibi ol karyede gelüp imâm olmuş mudur, ne zamânda gelmişdür, imâmlık edüp ve sonra siyâdet da'vâsın edüp alâmet getirdüğü dahi vâkı' midir ve ne makûle kimesnedür, ne yerden gelüp ol cânibde ne mikdâr zaman mütemekkin olmuşdur ve ol yerin halkı mezbûr hakkında ne vechile şehâdet ederler, iyilik üze mi, yoksa yaramazlığı var mıydı? Ve bi'l-cümle her vechile ahvâlin görüp mufasssal yazıp bildüresin.

[Yev]mü'l-Cum'a fi 13 Zî'l-hicce sene 966 [16 Eylül 1559].

Âl-i Nuaym ve Âl-i Urban adlı Arab kabilelerinin Şam civarında bulundukları sırada âsi Dağ Arabı kavmine yardım ettikleri suçlamasıyla beylerbeyinin adamlarının saldırısına uğradıkları ve seyydilere zulm edildiğine dair şikâyetlerinin teftiş olunması hakkında Şam, Trablus ve Hama kadılarına gönderilen hüküm⁷⁶

Yazıldı.

Mezbûr çavuşa virildi. Fî 27 Recebi'l-mürecceb sene 972 [28 Şubat 1565].

Şâm ve Trablus ve Hamâ kadılarına hüküm ki, Âl-i Nu'aym ve Âl-i Urbân nâm Arab kabileleri ruk'a sunup Şâm civârında kabileleri ile konup beğlerbeği subaşısı ve kethudâsı ve emînleri içlerinde olup mâl cem' ederken

⁷⁶ Mühimme Defteri, nr. 6, hüküm nr. 795

beğlerbeği Tağ Arabı nâm âsî kavmin üzerine leşker gönderdükde gelürken il kavvâsı ve Şâm yeniçerileri ağası ve Sâlihıyye subaşı bazı askerle bunları basup yetmiş beş nefer sâdâtın başların kesip rızıkların ve davarların ve koyunların yağmalayup ve ehlü ıyâllerin gerü bunlara bey' edüp tekrâr varup esbâbların taleb etdüklerinde zindânda habsedüp ikrâhla üzerimüze hucetler yazdurup ve mûmâ-ileyhin kethudâsı gelüp bizüm için Tağ A'râbı ile ihtilât üzre olup sûret-i itâ'atde olmağla şehre gelüp gidüp dâimâ yarakların ve zahîrelerin taşıyup ve mezkûrları basmak murâd etdükde mezbûrlar haber vermekle gaybet iderler. Âsîlere mu'în ve zahîrlerdür deyü sûret-i sicil ve husûmetlerin ibrâ ve iskât etdüklerine hüccet ibrâz eyledükleri ecilden sûret-i sicil ve hüccetlerin sûretleri aynı ile aslından ihrâc olunup hak üzre görülmek için size irsâl olundu buyurdum ki Dergâh-ı Mu'allâm çavuşlarından Mehmed -zîde kadruhû- varıcak, gönderilen sûret-i sicil ve hucetlere nazar edüp bî'z-zât bu husûsı husamâ muvâcehesinde ona[t] vechile dikkat ve ihtimâm ile hak üzre bi-hasebî'ş-şer' teftiş idüp göresiz fî'l-vâkı' bunlar Tağ A'râbı ile ittihâd ve ittifâkda olmayup ve mezbûrlara zâd ve zevâde ve yarak verüp mu'în ve zahîr olmayup itâ'at üzre kendü hâllerinde olmağla emînleri ve voyvodaları içlerinde oturup rûsûmların cem' ederken bî-günâh bunları basıp ol mikdâr kimesnelerin katl edüp esbâb ve mâlları ve davarları ve koyunları gâret olunmuş mıdur yoksa isyân üzre olan Tağ A'râbına mu'âvenet ve muzâheretleri olup içlerinde bulunmağla haklarından gelinmiş midür, hakikat-i hâllerine muttali' olup şöyle ki; hıyânetleri yoğ iken bî-günâh ol vechile zulm ve te'addî olmuş ise -ki, şer'le sâbit ola- hilâf-ı şer' hasâret olunan malların ve davarların ve koyunların müteveccih olanlardan ba'de's-sübût alıvirüp hiç bir cânibe meyl ve muhâbe etmeyüp tamâm-ı hak üzre görüp bu bâbda sübût ve zuhûr bulan mevâddı sıhhati üzre yazup ale't-tafsîl çavuşumla yazup bildüresiz. Hilâf-ı vâkı' kazıyye arz olunmakdan hazer eyleyesiz şöyle bilesiz.

[illegible]

*Nakîbü'l-eşrâftan mühürlü şeceresi olmadığı halde seyyidlik iddiasında bulunanların ellerindeki sahte şecerelerin alınması ve ehl-i fesâd kimseler olması hasebiyle gerekli cezanın uygulanması ile ilgili Karahisar-ı şarki kadısına gönderilen hüküm.*⁷⁷

Karahisar kadısına hüküm ki,

Sen ki Karahisâr-ı Şarkî kadısının, mektub gönderüb kazâ-i mezbûrede Şeyh Çağırğanlı demekle meşhur olan tâifeden Ali Davruz ve Yusuf ve Mahmud ve Osman ve Mehmed ve Murad ve Mustafa ve Veli nâm kimesneler sâdâttan olmayıp Defter-i Hakânî'de dahi seyyid deyu kayd olunmamışlar iken emiriz deyu başlarına yeşiller sarıp öşürlerin ve rüsûmların ve avarız ve nüzul tekâlif olundukda biz sâdâttan iken bize şetm-i galiz ettiniz deyu nice Müslümanlara isnâd-ı mâ-lem yekûn edib kimi şâhid ve kimi müdde'î olup hilaf-ı şer' Müslümanların akçelerin alıp rencide eyledikleri ecilden mezbûrlar sahîhü'n-neseb olmayıp ve ellerinde ma'mûlün-bih şeceresi mûcebince Nakîbü'l-eşrâftan temessükleri olmayıp mukaddema haklarından gelinmek için hükm-i şerîfim verilmiş iken hala mezbûrlar vech-i meşrûh üzere Müslümanları rencide etmekten hâlî olmayıp tezvîr ve telbis ile meşhûr ehl-i fesâd kimesneler oldukları ecilden bundan akdem ümerâ ve kuzât mezbûrların mazarratı def'ine kâdir olmayıp ve sâkin oldukları kurâ reayâsı mezbûrların te'addisinden firâr etmişlerdir ve hala mezbûrlar haklarından gelinmez ise cümlemiz terk-i vatan etmek mukarrerdir deyu cemm-i gafîr ve cem-i kesîr Müslümanlar i'lâm ettiklerin ecilden buyurdum ki vardıkda mezbûrları şer'-i şerîfe ihzâr ve husemâsıyla beraber edip bir def'a şer'le görülüp fasl olunmayıp on beş yıl mürûr etmeyen davaların hüsemâ muvâcehesinde onat hakkı üzere teftiş ve tefahhus edip fi'l-vâki' mezbûrlar sahîhü'n-neseb ve ellerinde şeceresi Nakîbü'l-eşrâftan dahi memhûr temessükleri yok iken başlarına yeşil sarıp Müslümanlara ol vechle zulüm ve te'addi eddikleri şer'le sâbit ve zâhir olur ise mufassal ve meşrûh sicill-i mahfûza kayd edip hilâf-ı şer' alınan hukûk-ı ba'de's-sübût ashabına hükm edip alıverdikten sonra mezbûrlara muhkem tenbîh ve tekîd eylesin ki min ba'd kendi hallerinde olup ve başlarına hilâf-ı vaki' yeşil sarmayıp Müslümanlara te'addi eylemeyeler şöyle ki ba'de't-tenbîh eslemeyip emr-i hümayûna muhalif Müslümanlara te'addi ederler ise ol bâbda muktezâ-yı şer'-i şerîf üzere emr-i sâbıkım mûcebince âmil olup bi-hasebi's-şer' lâzım geleni icrâ edip yerine koyasın ve sâbit olan mevâddın sûret-i sicillerin mufassal ve meşrûh yazıp südde-i sa'adetime gönderesin ve illa hak üzere olup tezvîr ve telbisden ve şuhûd-ı zûrdan hazer edip temerrüd edenleri sekidüp muhtâc-ı arz olanları yazıp bildirsin.

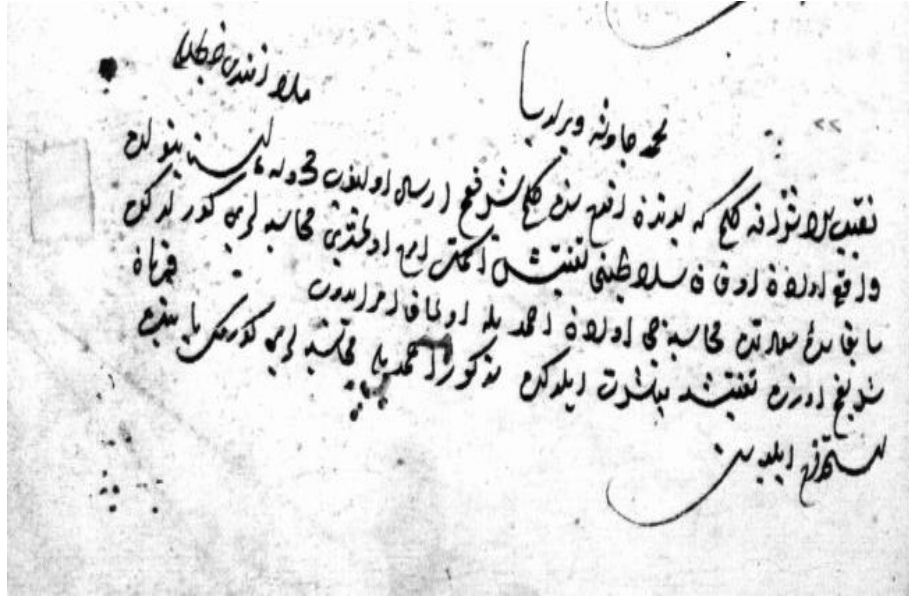
⁷⁷ Mühimme Defteri, nr. 49, hüküm nr. 460

[illegible]

*İstanbul'daki selâtin vakıflarının muhasebe işlemlerini yapmak üzere Ahmed'in görevlendirildiğine dâir Nakîbü'l-eşrâfa yazılan hüküm*⁷⁸

Mehmed Çavuş'a verildi Molla Efendi hattıyla

Nakîbü'l-eşrâfa hüküm ki, bundan akdem size hükm-i şerîfim irsâl olunup mahrûse-i İstanbul'da vâki olan evkâf-ı selâtini teftîş etmek emrim olmuşdu. Muhâsebeleri görüldükde sâbika südde-i saâdetimde muhasebeci olan Ahmed bile olmak emr edip fermân-ı şerîfim üzere teftîşe mübâseret eyledikte mezkûr Ahmed bile muhasebeleri görmek bâbında istihdâm eylesin.

*Yenipazar'da camilerde vaaz edip taraftarlarıyla sipahilerin zâbitlerini değiştiren ve memleketin huzurunu kaçıran, şeyhlik taslayan ve Hz. Ali'ye dil uzatan Şems'in mahfûzan İstanbul'a gönderilmesine dâir Bosna beylerbeyine ve Yenipazar kadısına hüküm*⁷⁹

Arz getiren Abdülkerîm ve Seyyid Mehmed nâm kimesnelere verilmiştir.

Fî 28 Cemâziyelâhir sene 94 [24 Haziran 1683].

Bosna Beylerbeyisine ve Yenipazar Kadısına hüküm ki, Dârende-gân Abdülkerîm ve Seyyid Mehmed nâm kimesneler Dergâh-ı mu'allama gelip şöyle arz eylediler ki Yenipazar'da Şeyh nâmına olan Şems nâm kimesne bir Cuma günü hitâbet eylediği camide kürsüye çıkıp tavâyif-i sipâhiden ve gayrıdan nice kimesneleri başına cem' edip her birine sûret-i hakdan görünüp pend ve nasîhat yüzünden izlâl etmeğle bazı ehl-i fesâdı kendi hevâsına uydurup ba'dehu dört gün câmi-i kebîre gelin sizinle müşâverem vardır deyip Müslümanlar anda cem' oldukda vaaza çıkıp aleniyyen kendi hevâsına tabî' olanlara veya meclisinde bulunan Müslümanlara ben size nasîhat ve

⁷⁸ Mühimme Defteri, nr. 55, hüküm nr. 11/22.

⁷⁹ Mühimme Defteri, nr. 60, hüküm nr. 278/641.

vaaz etmeğe geldim. Eğer benim nasihatim kabul edip sözüme uyarsanız Ferhâd nâm zâim sipâhilere ve Hüseyin Bey nâm sipâhi reaya serdâr olup ben cümlenizin serdârı olayım kuzâtı ref' edelim deyu nice fesâd ve fitneye bâdi kelimât edip her vech ile tarik ve ilhâdı mer'î tutup ve bir nice def'a çarşıda olan dükkânları kapatıp ve Âl-i Resûl-i Kirâmdan bir hâtunun emred oğlanı Yahya'nın oğlu demekle sipâhiye cebren alivermeğe kasd ve ihtimâm edip "her vech ile tarik ve ilhâdı mer'î tutup ve bir nice def'a çarşıda olan dükkânları kapatıp ve Âl-i Resûl-i Kirâmdan bir hatunun emred oğlanı Yahya'nın oğlu demekle sipahiye cebren alivermeğe kasd ve ihtimam edip"⁸⁰ vücudumuza ve Hazret-i Ali'ye arpa miktarı adâvet lâzımdır Mushaf-ı şerîfin tahte'l-lafz olan manasına vâkîf idi mana-yı hakikate vâkîf olamamış idi deyu ve Molla-yı Rûm Hazretlerinin Mesnevi-yi Şerîflerine ehl-i cehennem zebânidir deyu la'an-ı ta'nından dil uzatıp ve kazâ-i mezbûrda fitne olup ferâyizi nakl eden ulemâya mutlaka buğz ve adâvet edip bunun emsâli nâmeşru kelimâtına nihâyet olmadığın bildirdikleri ecilden mahbûs ve mukayyed Dersaâdet'e gönderilmesin emr edip buyurdum ki vardıkta göresin mezbûrun zikr olunan evzâ' ve etvârıyla mevsûf ise hüsn-i tedârikle ele getirip mukayyed ve mahbûs yarar ademlere koşup getiresin ve hüküm yazılmıştır.

⁸⁰ İşaretli ifade iki kez yazılmıştır.

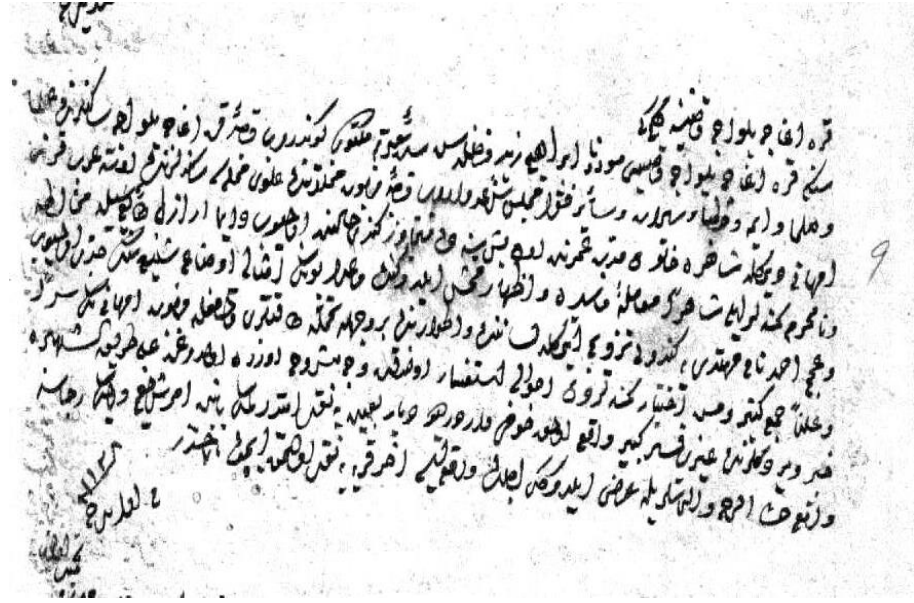
Karaağaç-ı Yalvaç sakinlerinden ulemâ, sulehâ, eimme, hutebâ, sâdât ve sâir fukaranın mahkemeye giderek mahalledeki gayr-ı ahlaki işler yapan kişilerle ilgili gerekli muamelenin yapılmasını talep etmeleri üzerine bahse konu kişilerin köyden ihraç edilmesine dair *Karaağaç-ı Yalvaç* kadısına gönderilen hüküm⁸¹

Sen ki Karaağaç-ı Yalvaç kadısı Mevlanâ İbrahim –zide fazluhûsun– sūdde-i sa’adetime mektup gönderip kazâ-yı Karaağaç-ı Yalvaç sâkinlerinden ulemâ ve sulehâ ve eimme ve hutebâ ve sâdât ve sâir fukara meclis-i şer’e varıp kazâ-yı mezbûr mahallâtından Ulvi Mahallesi sâkinelerinden Usta Arab kızı Ümmühâni demekle şahire hatun müddet-i ömründe üç beş seneden mütecâviz kendi halinde olmayıp daima erâzil tâifesiyle muhâlefet ve nâmahrem kimesneler ile şâhiren mu’amele-i fâside ve ızhâr-ı fuhuş eylediğinden mâ’adâ bunun emsâli evzâ-i şenîsinin haddi olmayıp ve Acem

[141]

Ahmed nâm mühtediye kendiye tecvîz etmekle lisânından ve etvârından bir vech ile tahammülüne tâkatları olmamağla ahvâli istifsâr olundukda vech-i meşrûh üzere olduğuna alâ tarîki'ş-şehâde haber verdiklerinden gayri fesâd-ı kebîr vâki olmak havfı vardır deyu diyâr-ı ba'îdeye nefy ettirilmek bâbında emr-i şerîfim verilmek ricâsına vâki'-i hâli ricâ ve iltimâsları ile arz eylediğın ecilden vâki' ise ahar karyeye nakl olunmak için yazılmıştır.

Fî evâil-i Cemâziyelevvel sene 1128 [23 Nisan 1716].

Sonuç

Mühimme Defterleri, Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra teşkilâtının idarî yapısı ve çalışma şekilleri, devlet-tebaa ve devlet-esnaf münasebetleri, imar, iskân ve iktisat konuları, iç siyaset, isyanlar ve bastırılma şekilleri, askerî tarih, strateji, dış siyaset ve devletlerarası ilişkiler gibi Dîvân-ı Hümâyûn'da kararlaştırılan önemli hükümleri ihtiva etmektedir.

Çok geniş muhtevaya sahip mühimme defterlerinde Nakîbü'l-eşrâflık ve seyyidlerle ilgili de pek çok hüküm bulunmaktadır. Toplumun refah ve huzurunun sağlanması ile ilgili hükümlerin seyyidlere de gönderilmiş olması onların üzerlerine ağır sorumlulukların yüklendiğini göstermektedir.

Mühimme defterleri incelendiğinde seyyidlerin, halkın bir nevi yardımcıları olduğu, zâlim eşkiyaya karşı koyduğu ve mazlûmun yanında oldukları görülmektedir. Ayrıca seyyidler, vakıfların mütevellî, cüzhan ve zaviyedârlık gibi pek çok görevini üstlenmişler ve aktif olarak hayır işlerinde çalışmışlardır. Vakıfların gelirlerinden istifade etmenin yanında kendileri de müslûmanların hayrına vakıflar tesis etmişlerdir.

Halk seyyidleri pek çok işinde vekil tayin etmiştir. Bu da onların toplum nezdinde “güvenilir ve emin” insanlar olduğunu göstermiştir. Seyyidlere

kötü söz söyleyip hakaret edenlerin cezalandırılması seyyidlere verilen değeri göstermektedir. Tüm halkın malı ve mülkü korunduğu gibi seyyidlerin de can ve mal güvenliği temin edilmiştir. Seyyidlerin kabirlerine de gereken önem verilmiş, zamanla tahrip olan makberleri tamir ettirilmiştir.

Seyyidler toplumda arabulucu görevini üstlenmiş, hatasından pişmanlık duyan birçok suçlunun affedilmesi için kefil olmuşlardır. Bu anlamda seyyidler toplumda “affeden ve affettiren iyilik paratonerleri” olmuşlardır. Ayrıca seyyidler, kadı ve kaymakamları muhtemel tehlikelere ve sıkıntılara karşı uyarılmış, bu da onların bir nevi toplumun kanaat önderleri olduğunu göstermektedir.

Bazen Nakîbü'l-eşraf, Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamı, sâdât çavuşları ve seyyidler hakkında şikâyetler de vuku bulmuştur. Bu şikâyetler üzerine gereken tahkikat yapılmış ve suçlu sabit olanlara hukukun gerektirdiği ceza-i müeyyide uygulanmıştır. Aslında bu durum hukuk önünde herkesin eşit olduğunu gösterdiği gibi Nakîbü'l-eşrâflığın istismarını ve seyyidlerin itibarının zedelenmesini de engellemiş, halkın seyyidlere olan güvenini bir kat daha artırmıştır.

Seyyidler halka destek olduğu gibi halk da maddi sıkıntı çeken seyyidlere kucak açıp yardımcı olmuşlardır. Devlet her zaman seyyidlerin ve ulemânın desteğini beklemiş ve devlete isyan edenlerin safında olmalarına müsaade etmemiştir. Hatta gayr-i Müslimlere haksız uygulamaların yapılmaması için seyyidlerin de desteği istenmiştir. Seyyidlerle ilgili sahte evrak ve siyâdet hüccet hücceti düzenleyenlerin ellerinin kesilmesi Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesinin itibarının zedelenmesini engellemiş ve Ehl-i Beyti istismar etmek isteyenlerin önüne set çekmiştir.

Askeri alanda da seyyidlerden yardım alınmış ve seferden kaçan erkeklerin kaymakama haber verilmesi için Nakîbü'l-eşrâf Kaymakamlarına ve seyyidlere fermanlar gönderilmiştir. Bu da istihbarat noktasında seyyidlerin görev aldıklarını göstermektedir.

Sonuç olarak Mühimme defterleri ekseninde yapılan çalışmamız neticesinde seyyidlerin toplumun her alanında aktif oldukları, devletin özellikle bazı hükümleri uygulamada seyyidlerden yardım aldığı görülmüştür. Bu anlamda çalışmamız Nakîbü'l-eşrâflık Müessesesi ve Ehl-i Beyt çalışmalarında bir başvuru kaynağı olmuştur.

Kaynakça

A. ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Mühimme Defterleri 1-266
Arşivi (BOA)

B. YAZILI KAYNAKLARI

- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2010.
- Bayramoğlu, Ömer 73 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu Ve Değerlendirmesi (277-433), Yüksek Lisans Tezi, Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2018, s. 5-10.
- Karagöz, Rıza “Mühimme Kayıtları Işığında 17. Yüzyılın İkinci Yarısında Kocaeli Ve Çevresine Dair Tespitler”, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, ss. 421-451.
- Kütükoğlu, Mübahat S. “Mühimme Defteri”, DİA, yıl: 2006, cilt: 31, sayfa: 520-523.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1988.